ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 125, Şubat 2022, s. 160-174

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.56821>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
9.01.2022

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
28.02.2022

Prof. Dr. B. Yelda OLCAY UÇKAN
Anadolu Üniversitesi, Bizans Sanatı ABD
byolcay@gmail.com
Orcid: 0000-0002-6980-669X

Dr. Öğr. Üyesi Seçkin EVCİM
Ordu Üniversitesi, Bizans Sanatı ABD
seckinevcim@gmail.com
Orcid: 0000-0003-2082-1247

OLYMPUS KAZISI SAĞLAMLAŞTIRMA VE KORUMA ÇALIŞMALARI¹

Öz

Bu makalede, Olympus Antik Kenti'nde 2012 yılından itibaren gerçekleştirilen sağlamlaştırma ve koruma çalışmaları tanıtılmaktadır. Olympus'ta mevcut durum ve arkeolojik kalıntıların belgelenmesine yönelik 2000 yılında başlatılan yüzey araştırmaları, 2006 yılından itibaren kazı çalışmalarına dönüştürülmüştür. 2012 yılından itibaren ise kazı çalışmaları ile birlikte hem kültürel mirasın korunması ilkelerine bağlılık hem de can güvenliğine yönelik önlemler kapsamında koruma çalışmalarına başlanmıştır. Çalışmalarda kültürel mirasın geleceğe aktarılabilmesi için en az müdahale ile özgün dokuyu koruma yöntemi benimsendiğinden sağlamlaştırma (konsolidasyon) tercih edilmiştir. Sağlamlaştırma çalışmalarında öncelik, gezi güzergâhında bulunan Kuzey Nekropol Caddesi'ne ve hemen altında turistik sahilin yer aldığı yüksek bir kayalık üzerindeki Akropol tepesi yapılarına verilmiştir. Yapılarda uygulamalara mekanik temizlikle başlanmış, ilk önce

¹ Olympus Kazı çalışmaları Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenmektedir. Ayrıca, bu makalede tanıtılan çalışmaların bir kısmı 2016-2018 yıllarında 1606E535 No'lu projeye Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiş olup Olympus kazı çalışmaları 2021 yılı itibarıyla de 2105E32 No'lu proje ile aynı kurum tarafından desteklenmeye devam etmektedir.

basınçlı su ve hava ile derz aralıkları ve duvar yüzeyleri temizlenmiştir. Bu işlemten sonra takviye harcı, derz zarfı uygulaması ile sabitlenmiş enjeksiyon tüpleri içerisinden duvara uygulanmıştır. Duvar sağlamaştırma çalışmalarıyla birlikte kazılarda açığa çıkarılan duvar resmi kalıntılarının sağlamaştırma ve koruma (konservasyon) işlemlerine devam edilmiştir. Bu kapsamda duvar resimlerinin yüzeylerinde mekanik temizlik yapılmış, sıva ile duvar yüzeyi arasındaki boşluklar enjeksiyon harcı ile doldurularak sağlamaştırılmıştır. Sağlamaştırma çalışması bittikten sonra resim kalıntılarının etrafı bordür harcı ile çevrelenmiştir. Son olarak detaylı bir şekilde temizlenen yüzeylere koruyucu malzeme uygulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Likya, Olympos, Kültürel Miras, Konsolidasyon, Konservasyon

CONSOLIDATION AND CONSERVATION WORKS OF OLYMPOS EXCAVATIONS

Abstract

In this paper, the consolidation and conservation works that have been carried out since 2012 within the scope of Olympos Ancient City excavations are introduced. The research initiated in Olympos in 2000 has been continued as a site survey to document the current state of the city and the existing archaeological remains until 2006. Excavations started in 2006 and since 2012, conservation works have been initiated within the scope of both commitment to the principles of protect cultural heritage and measures for life safety. In the works carried out, consolidation, which is used as a method of preserving the original texture with the least intervention in transferring cultural heritage to the future, was preferred. Priority in consolidation works was given to the North Necropolis Street located on the tour route and the Acropolis hill structures on a steep cliff next to the beach where the tourists swim. The applications in the buildings started with mechanical cleaning, firstly the joint gaps and the outer surface of the wall were cleaned with pressurized water and air. After this process, reinforcement grout was applied into the wall with injection tubes fixed with mortar. Along with the wall consolidation works, the consolidation and preservation procedures of the remains of the wall paintings, which were brought to light by the excavation work, were carried out. The surfaces of the paintings have been mechanically cleaned, and the gaps between the plaster and the wall surface were filled with injection mortar. After the fixing was completed, the wall painting fragments were bordered with plaster. Finally, protective material was applied to the thoroughly cleaned surfaces.

Keywords: Lycia, Olympos, Cultural Heritage, Consolidation, Conservation

GİRİŞ

Olympos Antik Kenti, Antalya İli, Kumluca ve Kemer İlçeleri sınırları içerisinde, antik dönemdeki Likya Bölgesi'nde yer alır. Kent, doğuda Akdeniz, güneyde Sepet ve Musa Dağları, kuzeyde Omurga Dağı arasında kalan derin vadi içinde kurulmuştur. Vadi ortasından geçen Olympos Çayı kenti ikiye ayırmış ve kent dokusuna kendine özgü bir karakter kazandırmıştır.

(Plan 1). Kentin o çağlarda Likya Birliği üyesi olması dikkate alındığında Anadolu kültür mirası içindeki önemli daha iyi anlaşılır.

Plan 1: Olympos Antik Kenti planı

Hellenistik Dönem’de kurulduğu anlaşılan kent, Likya Birliği’nin altı büyük kenti arasında sayılmakla birlikte (Strabon, XIV.3.3, s. 1929). M.Ö. 2. yüzyıldan 1. yüzyıla geçişte Olympos’un birlikten çıkarıldığı anlaşılır. M.Ö. 104-77 yılları arasında Olymposlu *Zeniketes*’in Roma İmparatorluğu’na karşı ayaklanmasından sonra yönetim artık Zeniketes’in hâkimiyetine geçer. M.Ö. 78-77’ye gelindiğinde Zeniketes’e ait tüm kuvvetler, Roma İmparatorluğu tarafından ortadan kaldırmıştır (Uğurlu, 2007, ss. 82-85). M.S. 43-45 yılları arasına tarihlenen ve Likya Bölgesi’nin yol ağını tanımlayan *Stadiasmus Patarensis Anıtı*’ndaki kentler arasında Olympos muhtemelen cezalı olduğu için yer almamış, Olympos’un bulunduğu yer *Korykos* olarak isimlendirilmiştir. Söz konusu anıtın ait olduğu yıllar Olympos’un cezalı olduğu ve Likya Birliği dışında tutulduğu döneme rastlamaktadır. Bu nedenle şehrin adının anılmamış olması şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte Olympos yerine adı geçen Korykos’un bir kent ismi değil, Olympos’un sahiline verilen coğrafi bir adlandırma olduğu anlaşılmaktadır (Öztürk ve Öncü, 2020, ss. 264-266). MS 2. yüzyıl başlarında, İmparator *Hadrianus* tarafından ikinci Anadolu seyahati sırasında ziyaret edilen Olympos, Roma İmparatorluk döneminde tekrar Likya

Birliği'nin seçkin üyelerinden biri olur. Likya Birliği'nde *Lykiarkh* (Likya Birlik Başkanı) görevinde bulunan *Markus Aurelius Arkhepolis*'in M.S. 2. yüzyılın sonları-M.S. 3. yüzyılın başlarına tarihlenen mezarındaki yazıt, bunu belgeleyen önemli bir veridir (Atila ve Çelgin, 1991, s. 86).

Erken Hristiyanlık döneminde, Aziz ve martır olarak anılan Piskopos Methodios, Olympos'un ve Likya Bölgesi'nin ilk piskoposu olarak kabul edilir (Olçay Uçkan ve Kayapınar, 2015, ss. 536-539). Bu durum, söz konusu dönemde kentin etkili bir konumda olduğuna işaret eder. Kentin adı bilinen diğer piskoposları M.S. 431 Ephesos Konsili'ne katılan *Aristokritos*, M.S. 458 tarihli Myra metropolitliğinin I. Leon'a gönderdiği mektupta adı geçen *Anatolius*, M.S. 518 ve 520 Konstantinopolis Synod'larına katılan *Ioannes*'tir. M.S. 6. yüzyılın sonu, 7. yüzyılın başına tarihlenen kurşun bir mühür üzerinde yazılan *Anania/Anianos* ya da *Ioannes* yazısı, burada aynı isimli yeni bir Olympos piskoposunun tespitini sağlamıştır (Hellenkemper ve Hild, 2004, s. 758). Ayrıca kazı çalışmalarında elde edilen materyaller sayesinde iki piskopos ismi daha tespit edilmiştir. M.S. 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başına tarihlendirilen bir levha üzerinde Piskopos *Teophiletos* adı okunmaktadır (Sertel, 2019, ss. 194-195). Son olarak 2019 sezonunda bulunan bir lento üzerinde Piskopos *Nikolaos* ismine rastlanmıştır.

M.S. 5 ve 6. yüzyıllarda Olympos'un hem nüfus hem de ticaret ve üretim açısından refah içinde olduğu arkeolojik bulgulardan rahatlıkla anlaşılmaktadır. M.S. 6. yüzyıl ortalarından itibaren doğal afet ve salgın hastalıkların, M.S. 7. yüzyıla gelindiğinde ise, Akdeniz'de etkili olan Arap akınlarının, imparatorluk genelinde yarattığı olumsuz etki Olympos'ta da izlenir (Evcim ve Öztaşkın, 2019, s. 155). Antalya Körfezindeki yerleşimlerin, hem depremler hem de veba salgınları nedeniyle sürekli nüfus kaybına uğradığı kaynaklarla da doğrulanmaktadır. Bu nedenle Olympos ve diğer kıyı kentlerinde, ölüm ve göç sonucu ciddi nüfus kayıpları yaşanmıştır. Kaynaklar ve Olympos'ta günümüze kadar yapılan arkeolojik çalışmalarda ele geçen buluntular M.S. 7. yüzyıl içerisinde kentin adeta tamamen terk edilmiş olduğunu gösterir (Öztaşkın, 2017, ss. 216-217). Bölgenin Türklerin hâkimiyetine geçmesi sonrasında da Olympos'ta yerleşim izine rastlanılmamış olması dikkat çekici bir durumdur. 18. ve 19. yüzyıllar ile 20. yüzyıl başlarında Yörükler tarafından kışlak olarak kullanılan Olympos'ta, Türk dönemine ait tek inşai faaliyet, 1850'li yıllarda Kıbrıslı Hacı Hasan isimli bir kişi tarafından Kuzey Kent Liman Caddesi üzerine yaptırılan değirmen kanalıdır.

Olympos'ta 2000 yılında başlatılan araştırmalar, kentin sınırlarını ve mevcut arkeolojik kalıntılarını belgelemeye yönelik olarak sürdürülmüştür (Uçkan vd., 2017). Bu çalışmalar sonrasında hazırlanan sayısal kent planı, yapı türlerini ve dönemlerini gösterecek şekilde tamamlanmıştır. Bu çalışmanın önemi, kent planında mevcut yapı stoku tümüyle belgelendiği için gerek kazı gerekse onarım çalışmaları için önemli bir altlık oluşturmastır. Elde edilen sayısal kent planı incelendiğinde; Olympos'taki Roma Dönemi ve Bizans Dönemi yapılaşması ile kentsel değişim/dönüşümün rahatlıkla izlenebildiği bir dokuya sahip olduğu anlaşılır.

Son yıllarda sürdürülen kazı çalışmalarının önemli bir bölümünü koruma (konservasyon) ve sağlamaştırma (konsolidasyon) çalışmaları oluşturmaktadır. Olympos'un günümüzde uğrak bir tatil beldesi olması, antik kentin denize girilen işlek bir plaj kenarında kurulması ve aynı zamanda kazı alanlarının ziyarete açık ören yeri niteliğinde olması gibi nedenlerle çalışmalar daha çok koruma ve kullanma dengelerinin gözetildiği bir plan dahilinde devam ettirilmektedir.

SAĞLAMLAŞTIRMA VE KORUMA ÇALIŞMALARININ NİTELİĞİ

Koruma kavramı incelendiğinde iki farklı ayağı olduğu değerlendirilir. İlki, sosyal koruma kavramıdır. İkincisi ise kentteki yapılara yönelik mimari koruma çalışmaları ve buna bağlı yerinde yapılan sağlamaştırma uygulamalarıdır. Koruma ve sağlamaştırma çalışmalarının başlangıcında göz ardı edilmemesi gereken bir durum, Olympos'un kültürel değerlerini doğasıyla birlikte ele almaktır. Alandaki yapıların yoğun bitki örtüsü altında olması, çalışmalara bilinçli bitki temizliği ile başlanmasını zorunlu kılmıştır. Mevcut alanın Orman ve Milli Park sınırları içinde kalması nedeniyle bitki temizliği uzman ekip iş birliği ile yapılmaktadır. Zorunlu alanlar için bitki temizliği yapılmasının temel nedeni, doğası ile birlikte karakter kazanan Olympos'un tabii yapısının da korunması gereğidir. Başlangıç aşamasında niteliksiz, çalı vasfında bitkiler ve statik olarak yapıyı etkileyen duvarve temellerde bulunan kökler temizlenirken düşmüş yapı taşları da alanda istiflenmektedir.

Bitki örtüsünden arındırılan ve ziyaretçilerin hareket güzergahında bulunan yapı duvarlarının öncelikli olarak onarılması için gerekli sağlamaştırma projeleri ekip üyeleri tarafından hazırlanmış ve Antalya Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'na onaylanmıştır (Çizim 1). Tercih edilen müdahale yönteminin sağlamaştırma olmasının nedeni, arkeolojik alanda en az müdahale ile özgün dokuyu korumaktır. 2012 yılında başlatılan çalışmalarda dokuyu günümüze ulaştığı haliyle korumak öncelikli ele alınmış ve halen de bu şekilde sürdürülmektedir. Onaylanan projeler doğrultusunda, çalışmalar Olympos Kenti'nin önemli bir arterini oluşturan Nekropol Caddesi üzerindeki yapılarda başlatılmıştır. Devam eden kazı sezonlarında Akropol olarak adlandırılan alanda ve Piskoposluk Sarayı'nda (*Episkopeion*) duvar sağlamaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Duvar sağlamaştırma çalışmalarıyla birlikte ilerleyen kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan duvar resmi kalıntıları için de koruma yöntemleri uygulanmıştır.

Çizim 1: Nekropol Caddesi'nden tonozlu mezar odası sağlamaştırma projesi

DUVAR SAĞLAMLAŞTIRMA ÇALIŞMALARI

Kentin kuzeybatısından başlayan Nekropol Caddesi (Plan 1: S5/IX, S6/VIII-IX) adını Roma Dönemi Kuzeybatı Nekropolü'nden alır (Resim 1). Günümüze ulaşan dokusu MS 5-6. yüzyıla tarihlenir. Bu doku, caddeyle kesişen sokaklar ve sokak girişleri ile caddeye açılan sivil yapılardan oluşur. Bununla birlikte özellikle caddenin batıdaki başlangıcında mezar odaları, odaların içinde ve etrafında lahit parçaları ve podyumları da vardır. Söz konusu alan, Olympos'un Roma İmparatorluk döneminden Bizans dönemine geçişte, Nekropol alanının dönüşümünü gösteren bir örnek olması bakımından da dikkat çekicidir. Bir piskoposluk merkezi olarak 5. yüzyıl başlarından 6. yüzyıl ortalarına değin hızlı bir gelişim sürecinde olan kentin ihtiyacı göz önüne alınarak, bu kısımda yeni bir yerleşim alanı oluşturulduğu ve mevcut tonozlu mezarların da yeni yapıların içinde ve etrafında kısmen korunduğu gözlenir. Nekropol Caddesi'nin doğusunda Piskoposluk Sarayı ile birleşmesi, 6. yüzyıldaki kentsel değişim ve dönüşümlerin bilinçli ve programlı uygulandığını düşündürür.

Resim 1: Olympos Nekropol Caddesi ve 5 No'lu yapı adası

Nekropol Caddesi'ndeki sağlamaştırma çalışmaları kuzey batıdan başlayacak şekilde programlanmıştır. Temizlik ve kazı sonrası ortaya çıkan yapıların inşasında moloz taş, kaba-yontu kesme taş kullanılmıştır. Doğal nedenlerle, harçların bağlayıcı gücünü kaybettiği ve yapıların tahribata açık hale geldiği tespit edilmiştir. Çalışmalara başlamadan önce 2012 yılında mevcut duvar harçlarından örnekler alınarak analizleri yaptırılmıştır. Analizlerden elde edilen sonuçlara uygun içerikte restorasyon harcı üretilmiştir. Yapılarda uygulamalara mekanik temizlikle başlanmış, derz aralıkları ve duvarın dış yüzeyi, ilk önce basınçlı su ve hava ile temizlenmiştir (Resim 2-a). Böylelikle uygulanacak harcın yapışmasını engelleyici yabancı maddelerden arındırılmıştır. Bu işlem sonrası, derz zarfı uygulaması ve duvar içine harç enjeksiyonu ile derz sağlamaştırması yapılmıştır (Resim 2-b). Bu işlemin amacı, duvar içine enjekte edilen harcın duvar içine yayılıp dışarı taşmadan boşlukları doldurabilmesini sağlamaktır. Benzer işlem duvarların üstüne kapatma (capping) olarak da uygulanmıştır. Restorasyon harcının uygulandığı duvarların derz araları tel fırça ve spiral makinası ile temizlenerek harç içerisindeki agregalar ortaya çıkarılmıştır. Böylelikle, harcın orijinaline en yakın görünümü kazanması sağlanmıştır. Tüm bu işlemler sırasında tamamlama yapılmamış yalnızca yapıların ana girişine ait olan söve parçaları vinç yardımı ile orijinal yerlerine oturtularak polimer katkılı restorasyon harcı ile sabitlenmiştir (Resim 3). Uygulama yapılan duvarlarda bitkilenme sorununu önlemek için mevsiminde düzenli ilaçlama yapılmaktadır.

Resim 2: a) Basınçlı su ve hava ile temizlik b) Derz aralarından harç enjeksiyonu

Resim 3: Nekropol Caddesi 5 No'lu Yapı Adası, çalışma öncesi ve sonrası

Olympos Antik Kenti'nin kuzeydoğu ucunda sahile bakar durumda yer alan Akropol Tepesi sağlamaştırma çalışmaları yapılan bir diğer önemli alandır (Plan 1: S7/V). Henüz kazı çalışmalarının yapılmadığı alanda kent dokusunun ana karakteri olan sokak aksları saptanamaz. Ayrıca topografik koşullar nedeniyle yapıların konumlanışı, birbirleriyle ilişkileri düzlükte yer alanlara oranla daha farklı biçimlenmiştir. Tepe üzerinde iki ve üç katlı düzenlenmiş kule tipi konutlardan oluşan sivil dokuya ait mekanlar ve su ihtiyacını karşılamak için bir sarnıç tespit edilmiştir (Resim 4). Akropol tepesinin doğusunda, sahilden yaklaşık 25 metre yükseklikte yer alan mekânların, sahile bakan duvarlarında yer alan çatlak ve yarıkların tehlike arz etmesinden dolayı sağlamaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Sağlamaştırma yapılacak duvarların mevcut durumu kontrol edilerek statik hesapları yapıldıktan sonra duvarda oluşan çatlağın giderilmesi için program yapılmıştır. Duvardaki çatlağın statik problem içermediği, yapının uzun süre maruz kaldığı yağışlar nedeniyle eğimli alanda yağmur sularının birikmesinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Yapının ilk inşasında bulunan barbakanların zaman içinde toprak ve

taş ile tıkanmış olduğu görülmüştür. Su birikintisinin, doğu duvarının köşesinden, kireç esaslı harcı eritmesiyle duvar örgüsünde taşların düşmesi ve böylelikle yırtığın/çatlağın oluşmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Resim 4: Akropol Tepesi ve tehlike arz eden duvarlar

Akropol Tepesi'nin dik bir yamaç üzerinde yer alan yüksek mekân duvarlarında çalışılabilmesi ve duvarların dış cephelerine müdahale edilebilmesi için vinçle çalışılması planlanmış ve lastik tekerlekli vinç akropol tepesinin hemen altında sahile yerleştirilmiştir. Çalışmalar başlamadan önce, sağlamaştırma yapılacak duvarın iç-dış kısmı vinç yardımıyla makroskopik olarak incelenmiştir. Mevcut durumdaki yırtıkların derinliğini görmek ve devamındaki durumu hakkında bilgi edinmek adına bulunan çatlaklardan endoskop kamera gönderilerek çatlağın duvar içerisindeki ilerleyişi gözlenmiştir. Duvardaki çatlakların derinlikleri ölçülmüş, acil müdahale gerektiren alanlar belirlenmiş ve müdahale yöntemi kararlaştırılmıştır (Çizim 2).

Çizim 2: Akropol Tepesi kuzeydoğu köşe durum tespiti

Akropol Tepesindeki çalışmalara bitki temizliği ile başlanmış, ileriki zamanlarda yapılacak kapsamlı restorasyon çalışmalarında, orijinal yapı taşlarının kullanılması ihtimali göz önüne alınarak mekân içindeki moloz yıkıntı duvarların statik yapısını bozmayacak şekilde mekân ortalarında biriktirilmiştir. Moloz taşlar seddeler oluşturacak biçimde kuzey-güney ve doğu-batı doğrultulu olarak kuru duvar şeklinde örülmüştür. Seddeler mekânın kendi duvarlarının üzerinde oluşturulmuştur. Bu sayede yamaçtaki taşların aşağıya düşmeleri engellenerek, mekân içerisindeki taşların düzenlenmesi sağlanmıştır. Doğu ve kuzey duvarların kesiştiği derin çatlağın yer aldığı köşede mekân içindeki dolguyu anlamaya yönelik açılan

sondaj sonucunda 24.01 m. kotunda, mekânın ortalama 75 cm kalınlığında olan duvarlarının, ortalama 55 cm daha kalınlaştığı tespit edilmiştir. Bu duvar düzenlemesinin yapıyı statik açıdan desteklemek amacıyla oluşturulduğu düşünülmektedir. Kuzeydoğu köşedeki düzenlemenin tespitinden sonra doğu ve kuzey duvarı boyunca bu duvar düzenlemesi tamamı ile açığa çıkarılmıştır.

Mekân içerisinde biriken yağmur suyunu tahliye etmek amacıyla doğu duvarın batısında 50 cm genişliğinde 30 cm derinliğinde, kuzey duvarın ise güneyinde 30 cm genişliğinde ve 30 cm derinliğinde bir drenaj hattı açılmıştır (Resim 5-a). Alanda yoğun yağmur yağışı nedeniyle oluşan su birikmesi ve yapıya zarar vermesi riskine karşı hazırlanan drenaj kanalına delikli drenaj borusu dışı keçe ile sarılarak yerleştirilmiştir. Drenaj borusu yerleştirilmeden önce borunun altına batıdan doğuya doğru meyil verecek şekilde bir sıra mıcır dökülmüştür. Mıcırın üzerine boru yerleştirilip boruyu kapatacak şekilde üzerine tekrar mıcır serilmiş ve en üste de bir sıra halinde moloz taş yerleştirilmiştir. Yerleştirilen bu moloz taşın üzerine de aradaki boşlukları doldurmak amacı ile bir sıra daha mıcır eklenmiştir.

Sağlamaştırma yapılacak doğu ve kuzey duvarların iç ve dış cephelerinin mekanik temizliği tel fırça ile yapılmıştır. Sonrasında duvar içerisindeki boşluklara dolan toprak, mukavemetini yitirmiş derz ve bitki köklerinin basınçlı hava ile temizliği gerçekleştirilmiştir. Basınçlı havanın ulaşamadığı toprak ve harç döküntüsünün temizlenmesi için ise basınçlı su kullanılmıştır. Duvarlardaki temizlik işlemleri tamamlandıktan sonra, duvarların iç kısmında moloz taş araları derz harcıyla doldurulmaya başlanmıştır. Duvarların üst yüzeyi harç ile kapatılmış, böylece duvarın içerisine su ve başka herhangi bir yabancı madde girişinin önlenmesi sağlanmıştır. Zarflama tamamlandıktan sonra enjeksiyon borularından, hazırlanan enjeksiyon harcı ile derz harcı el pompaları ile duvar içine enjekte edilmiştir (Resim 5-b). Derz açıklığının yaklaşık 3-4 cm'yi geçtiği yerlere duvarlardan dökülmüş, orijinal kama taşları yerleştirilmiştir. Derz sağlamaştırma uygulaması, zamanla mukavemetini yitirmiş ve bağlayıcı özelliğini kaybetmiş derzlerin yenilenerek taşların birbiri ile olan organik bağını güçlendirmektedir. Doğru duvarın iç ve dış cephesi ile kuzey duvarın iç ve dış cephesinde derz ile zarflama işlemi yapılmıştır. Doğru duvarın kuzeyinde, köşeye yakın konumdaki büyük çatlak ve onunla beraber çalışarak köşenin duvardan ayrılmasına neden olan kuzey duvarın doğusundaki çatlak, duvarın orijinal moloz örgü düzeni göz önünde bulundurularak yapının kendi taşları ile örülmüştür (Resim 6).

Resim 5: a) Mekân içerisinde sağlamaştırılan temel ve açılan drenaj kanalı b) Enjeksiyon uygulaması

Olympos'ta gerçekleştirilen koruma ve onarım çalışmaları kapsamına kazısı tamamlanan ve acil müdahale gerektiren yerler de dahil edilmektedir. Bu çerçevede 2020 yılı çalışma sezonunda yukarıdaki aktarılan tekniklerle Piskoposluk Sarayı çevre duvarlarının güney duvar D8 aksında uygulama gerçekleştirilmiştir. Derinliği 155 cm, yüksekliği 116cm, eni 153 cm olan yıkıntının içi toprak ve yerinden çıkmış moloz taş ile dolu durumda tespit edilmiştir. Duvarın müdahale öncesi fotoğraf ile detaylı belgelenmesi yapılmış, sonrasında içinde bulunan toprak ve molozlar mala, kürek ve hava kompresörü yardımıyla temizlenmiştir. Temizlenen alan su ile yıkanarak, duvarın ön yüzeyi duvar bütünlüğünü koruyacak ve duvar bütünlüğünü sağlayacak taşlar ile harç ile bağlanarak örülmüştür.

Benzer uygulama, Piskoposluk Sarayı çevre duvarı, güney stoa doğu kanat D2-D3-D4 aksında da uygulanmıştır. Bu alanda, duvar kalınlığı 80 cm yüksekliği 170-180 cm genişliği ise 10 m.'dir. Müdahale öncesi alanın detaylı belgelenmesi yapılmış ve duvarda bozulan kısımda bulunan toprak ve molozlar mala, kürek ve hava kompresörü yardımıyla temizlenmiştir. Temizlenen boşluk, özgün örgüsü göz önünde bulundurularak moloz taşlar ve harç ile sabitlenerek onarılmıştır.

Resim 6: Akropol Tepesi kuzeydoğu köşedeki yırtılmalar ve sağlamaştırma sonrası

Resim 7: Piskoposluk Sarayı çevre duvarı D8 aksında gerçekleştirilen onarım

Resim 8: Piskoposluk Sarayı çevre duvarı D2-D3-D4 aksında gerçekleştirilen onarım

DUVAR RESMİ SAĞLAMLAŞTIRMA VE KORUMA ÇALIŞMALARI

Kazı çalışmaları sırasında acil müdahale gerektiren bir alan da duvar resimleridir. Piskoposluk Sarayı (S7/VII-VIII) ve III No'lu Kilise'de (S7/VI) gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında duvarlarda fresk tekniği ile yapılmış duvar resmi kalıntılarına rastlanmış olup, bunlar Erken Bizans dönemine ait olmalarıyla az rastlanan türde eserlerdir. Zaman içerisinde duvarlarda meydana gelen yıkılmalar, sıvaların dökülmesi, bitkilenme gibi sebeplerle hasar görmüş ancak bir kısmı duvar yüzeyinde kalacak şekilde günümüze ulaşabilmişlerdir. Duvar resmi koruma çalışmalarının gerçekleştirildiği üç örnek de insan figürleri bulunan eserlerdir.

2017 yılı çalışmaları sırasında III No'lu Kilise'nin güney iç cephesinde tespit edilen fresk (Resim 9), toprak altında kaldığı süre boyunca ağaç ve bitki köklerinden dolayı oldukça hasara uğramıştır. Öncelikle lokal olarak çamur tabakası görülen fresk yüzeyleri tamamen alkol-saf su ile ıslatılarak pamuk yardımıyla yüzeysel olarak temizlenmiştir. Yüzeyde bulunan kılcal bitki kökleri bisturi yardımıyla yüzeyden çıkarılmıştır. Yer yer kalın bitki kökleri makas ile kesilerek freske zarar vermeyecek şekilde duvardan çıkarılmıştır. Eser yüzeyindeki mekanik temizlik bittikten sonra sıva ile duvar arasındaki boşluklardaki döküntüler puar cımbız yardımıyla uzaklaştırılmıştır. Oluşan bu boşluklar hazırlanan enjeksiyon harcı (Malta 6001) ile doldurularak kurumaya bırakılmıştır. Duvar yüzeyinden ayrılmış parça ve harçların sağlamaştırılması için saf su ile seyreltilen %20 primal AC33 şırınga yardımıyla hassas bölgelere enjekte edilmiştir. Sağlamaştırma çalışması bittikten sonra freskin bütün çevresi bordür harcı ile çevrelenmiştir. Fresk yüzeyindeki laküna alanlara da bordür harcı yapılmıştır. Sonrasında yüzey bir kez daha alkol-saf su ile pamuk yardımıyla temizlenmiş ve yüzey koruyucu olarak hazırlanan %4'lük paraloid B72 fırça ile tek katman halinde fresk yüzeyine uygulanmıştır.

Resim 9: III No'lu Kilise'nin güney iç cephesi, çalışma öncesi ve sonrası

2019 yılı çalışmalarında Piskoposluk Sarayı M13 kodlu mekânda rastlanan duvar resmi kalıntılarına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Resim 10-11). İlk olarak alkol ve saf su ile duvar yüzeyindeki toprak tabakası fırça kullanılarak mekanik olarak temizlenmiş ve duvarda bulunan bitki ve bitki kökleri çıkarılmıştır. Kalker tabakasının yoğun olduğu yerlerde kimyasal temizleme yöntemine gidilmiştir. Bu yöntemde %5 amonyum bikarbonat (saf su ile) hazırlanarak kalkerli alana paketleme yapılmıştır.

Resim 10: Piskoposluk Sarayı M13 güney iç cephe, çalışma öncesi ve sonrası

Daha sonra freskin mukavemetini yitirmiş sıvalarına %20 oranında primal AC33 (saf su ile) enjekte edilerek sağlamaştırılmıştır. Sıva ile duvar arasındaki boşlukların doldurulması için Malta 6001 ile enjeksiyon harcı hazırlanarak sıvalar yerine sabitlenmiştir. Duvar resminin çevresine dere kumu (1 br), harç tozu (1 br), hidrolik kireç (2 br) ve %20 lik Primal AC33 karıştırılarak elde edilen harç ile bordür yapılmıştır. Sağlamaştırma çalışmaları tamamen biten freskin yüzeyine koruyucu olarak hazırlanmış %4'lük paraloid B72 (aseton ile) tek katman halinde fırça yardımıyla uygulanmıştır.

Resim 11: Piskoposluk Sarayı M13 doğu iç cephe, çalışma öncesi ve sonrası

III No'lu Kilise'de 2020 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında eksedra olarak adlandırılan mekânın içerisindeki niş yüzeylerinde duvar resmi tabakalarına rastlanmıştır. Bu kalıntılarda farklı olarak iki resim tabakası bulunmaktadır. Daha önce var olan resmin üzerine yeni bir intonaco (yüzey düzeltme tabakası) yapılarak oluşturulan yüzeye yeniden duvar resmi yapılmıştır. Birçok yerde alt sıva (arriccio) ile duvar yüzeyi arasında boşluklar oluşmuştur. Resim yüzeylerinde toprak, bitki kökleri ve kalker tabakası vardır ve çoğunlukla kılcal ve derin çatlaklar mevcuttur. Resmin blokajı moloz örgü duvar yüzeyi olup, homojen kalınlıkta olmayan yaklaşık 2-4 cm kalınlığında bir alt sıva tabakası mevcuttur.

Öncelikle fresk yüzeyi bitki kökleri ve toz-toprak kalıntılarından arındırılmış, alkol-saf su ile kalker tabakası ıslatılarak bisturi ve fırça yardımıyla mekanik temizlik gerçekleştirilmiştir. Daha sonra freskin kendi sıvası primal AC33 %20 (saf su ile) enjekte edilerek sağlamaştırılmıştır (Resim 12). Duvar yüzeyi ile sıva arasında oluşan boşluklara Malta 6001 enjeksiyon harcı, şırınga ucuna takılı serum hortumu ile ulaşabilecek bütün boşluklara ulaşması sağlanarak enjekte edilmiştir. Duvar resminin çevresine dere kumu (3 br), mermer tozu (1 br), hidrolik kireç (3 br) ve %20'lik Primal AC33 (su ile) karıştırılarak hazırlanmış olan harç ile bordürü yapılmıştır (Resim 13). Sağlamaştırma çalışmaları tamamlanan freskin yüzeyi, yüzey koruyucu olarak hazırlanmış %4'lük Paraloid B72 (aseton ile) tek katman halinde kaplanmıştır (Resim 14). Son olarak duvar resmi olumsuz hava şartları ve dış etkenlerden gelecek herhangi bir tahribatı önlemek amacıyla koruma yöntemlerine uygun bir şekilde kapatılmıştır.

Resim 12: III No'lu Kilise eksedra duvar resimlerinde temizlik ve sağlamaştırma çalışmaları

Resim 13: III No'lu Kilise eksedra duvar resimlerinde harç enjeksiyonu ve bordür çalışmaları

Resim 14: III No'lu Kilise eksedrası 5 No'lu nişin çalışma öncesi ve sonrası

SONUÇ

Olympos Antik Kenti'nde öncelikli olarak yapıların korunmasına yönelik yapılan tüm bu uygulamalar, aynı zamanda kazılar sonucu ortaya çıkan yapıların tanımlanmasına ve kentin bütüncül algılanmasına katkı koymaktadır. Çalışmaların gerçekleştirildiği alanın ziyarete açık bir ören yeri olması, koruma ve onarım çalışmalarının kazı çalışmalarıyla paralel sürdürülmesini zorunlu kılmaktadır. Bu şekilde ziyaretçilerin daha güvenli bir ortamda ören yerini ziyaret etmesi sağlanmakla birlikte eserlerin de insan eliyle gerçekleştirilecek tahribata karşı mümkün olduğunca korunmasına çalışılmaktadır. Olympos'ta yapılan onarım çalışmalarının önemli bir özelliği de tüm sürecin kazı ekibi tarafından gerçekleştirilmesidir. Çalışan işçilerin de bu konuda yıllar içinde aldıkları eğitimle kazandıkları beceri, yerel istihdama önemli bir katkıdır. Söz konusu çalışmalar önümüzdeki sezonlarda da programa bağlı olarak sürdürülecektir.

KAYNAKÇA

- Atila, İ. A. & Çelgin, A. V. (1991). Likya'da, Olympos'ta bulunan bir mezar anıtı. *Mimar Sinan Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 75-105.
- Evcim, S. & Öztaşkın, G. K. (2019). Early Byzantine churches in Olympos. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 161, 129-162.
- Hellenkemper, H. & Hild, F. (2004). *TIB 8: Lykien und Pamphylien* (Cilt 2). Österreich Akademie der Wissenschaften.
- Olçay Uçkan, B. Y. & Kayapınar, L. (2015). Olympos piskoposu Methodios ve Olympos kenti. H. İşkan ve F. Işık (Ed.), *Kum'dan Kent'e Patara Kazılarının 25 Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri - Patara VII* içinde (s.535-544) Ege Yayınları.
- Olçay Uçkan, B. Y. vd., (2017). *Olympos I: 2000-2014 Araştırma Sonuçları* (ASMS 2). Akmed Yayınları.
- Öztaşkın, M. (2017). Olympos kazısı seramik buluntuları. B. Y. Olçay Uçkan (Ed.), *Olympos I: 2000-2014 Araştırma Sonuçları* içinde (s.209-224), Akmed Yayınları.
- Öztürk, H. S. & Öncü, Ö. E. (2020). Olympos in Lycia: A novel assessment of its history and localization in light of recent archaeological and epigraphical research. *Adalya*, 23, 253-275. <https://doi.org/10.47589/adalya.837700>

- Sertel, S. (2019). Olympos Piskoposluk Kilisesi ve Vaftizhanesi Erken Bizans Dönemi levha örnekleri. *OdüSobiad*, IX/S.1, 189-213. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/679090>
- Strabo (1929), *Geography, Vol. VI: Books 13-14*, (H.L. Jones, Çev.). Harvard University Press.
- Uğurlu, E. (2007). Olympos ve Zeniketes'in kalesinin lokalizasyonu. *Adalya*, 10, 81-103.